

ВІДГУК
офіційного опонента
про дисертацію АЛЕКСАНДРОВОЇ Валентини Федорівни
«Формування соціокультурної компетентності учнів 8-9 класів у
позакласній роботі з української мови»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності
13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

**Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямами наукових
досліджень**

Нагальною потребою сучасної загальноосвітньої школи є виконання освітніх завдань, задекларованих у концепції «Нова українська школа». Відповідно до цього документа освітнім результатом є не поінформованість учня, а усвідомлення себе, свого місця й ролі у світі, усвідомлення і прийняття системи цінностей, що віками формувало українське суспільство, здатність організовувати свою діяльність (і навчальну насамперед), взаємодіяти у різних сферах, не пасувати перед проблемами, а бути готовими до розв'язання їх та ін.

Особливої ваги набуває аксіологічний, або ціннісний, аспект освітнього процесу, оскільки всі біди – суспільні й особистісні – зав'язані на втраті ціннісних орієнтирів. Занепокоєння викликає така лінгводидактична проблема, як ігнорування соціокультурної змістової лінії програми. І в середовищі вчителів-словесників, і серед колег-науковців нерідко натрапляємо на несприйняття цього структурного компонента програми. Ставлення одних мотивоване бажанням позагравати з учнями, пропонуючи на догоду їхнім невибагливим смакам низькопробну масову текстову продукцію про моду, фітнес, розваги, красу і вроду. Ставлення інших спричинене нерозумінням важливості цього аспекту навчання української мови, браком методичної продукції високого гатунку.

Нагадаємо, що одне з найважливіших завдань сучасної школи – це соціалізація учнів, формування в них здатності жити в соціумі, готовності приймати його виклики й розв'язувати проблеми. Саме соціокультурна змістова лінія передбачає занурення процесу навчання мови в український

культурний контекст, український соціум. Культура ж як система цінностей, напрацьована народом упродовж тисячоліть, репрезентує своє бачення прекрасного, особливе сприйняття світу, виражає прагнення конкретного народу жити гармонійно за тими правилами, які дають підстави говорити про нього як народ гуманний, цивілізований і такий, що має великі перспективи.

Спроби дистанціюватися від цього, щоб таким чином заявiti про свою інноваційність, сучасність, призводять до зречення своєї системи цінностей, занурення у низькопробну масову культуру, обмеження себе первинними потребами. Суспільство, у якому люди живуть за різним принципами, керуються різними цінностями, завжди матиме хиткі перспективи, у ньому важко знайти спільну мову й досягти порозуміння.

З огляду на сказане вважаю, що тема дисертації Валентини Федорівни Александрової надзвичайно актуальна й має високий суспільний запит.

Основний зміст роботи викладено на 275 сторінках (з них – 184 сторінки основного тексту) і представлено у вигляді таких структурних компонентів: вступ, 3 розділи, висновки до кожного розділу й загальні, список використаних джерел (290 найменувань) і додатки. Дисертація містить 9 таблиць, 3 діаграми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Структурно-змістові компоненти дисертаційного дослідження чітко відтворюють логіку наукового задуму автора.

Важливим аспектом дослідження проблеми вважаю ретроспективний аналіз проблеми позакласної роботи з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

Цілісності й ґрунтовності рецензований праці додає по-справжньому науковий підхід автора до формування поняттєвого апарату. Валентина Федорівна вдається до ретроспективного аналізу становлення ключових термінів, коригує суть їх, укладає термінологічний словник (Додаток А) і міні-словник міжпредметної термінологічної лексики (Додаток Б).

У дисертації В.Ф. Александрової визначено лінгводидактичні засади, методичне забезпечення, окреслено змістове наповнення позакласної роботи з української мови, що сприяло створенню авторської методики формування

соціокультурної компетентності учнів 8–9 класів у процесі позакласної роботи з української мови.

Заслуговує схвалення спроба автора врівноважити в дослідженні принципи навчання і виховання, що відповідає сучасним освітнім тенденціям. Методично виправданим і переконливо обґрунтованим є добір методів, що сприятимуть формуванню соціокультурної компетентності у процесі позакласної роботи з української мови.

Погоджується із вихідною ідеєю автора, що системна позакласна робота з української мови є потужним мотиватором навчального процесу, ефективним способом посилення функційності знань і вмінь з української мови й засобом соціалізації учнів.

У результаті осмислення наукової спадщини, дотичної до теми дослідження, а саме праць у галузі філософії освіти, лінгвофілософії, соціолінгвістики, педагогіки, дидактики, лінгводидактики, психології, авторка формує методологічні засади, що слугують підґрунтам для авторської методики.

Поділяю думку дисерантки щодо нагальної потреби осучаснення змісту позакласної роботи, приведення його у відповідність із завданнями соціокультурної змістової лінії. Оновлення змістового компонента позакласної роботи, посилення в ньому соціокультурного сегмента, без сумніву, посилює ефективність авторської методики.

Як позитивне в дисертаційній роботі виділяю також науково коректне використання теоретичних надбань вітчизняних і зарубіжних учених,

Принципово важливим у рецензованій праці є визначення критеріїв сформованості соціокультурної компетентності.

Однією з ознак інноваційності дисертації є фокусування уваги на поведінковому аспекті, усвідомлення його як основного маркера, що засвідчує сформованість компетентності. На жаль, ці міркування чомусь не відображені в таблиці 2.3.1.

У третьому розділі дисертації («Експериментальна перевірка розробленої методики формування соціокультурної компетентності учнів 8-9 класів у позакласній роботі з української мови») дослідниця репрезентує зміст та етапи експериментальної роботи. Представлені матеріали свідчать про належний рівень володіння автором методами наукового дослідження. У роботі чітко визначено всі важливі складники формувального експерименту:

сформульовано наукове припущення, мету і завдання експерименту, охарактеризовано три його етапи.

Викладені в дисертаційній роботі висновки достатньо обґрунтовані. Наведені статистичні дані про результати експериментального навчання переконливо засвідчують, що методика формування соціокультурної компетентності учнів 8-9 класів у позакласній роботі з української мови, розроблена В.Ф. Александровою, є ефективною і може бути рекомендована для впровадження в сучасну загальноосвітню школу. Застосування авторських ідей може позитивно позначитися на мотивації у цієї категорії учнів вивчати українську мову.

Новизна й достовірність дослідження

Найбільш суттєвими і важливими результатами, які демонструє у дисертаційній роботі В.Ф.Александрова, можна вважати такі:

- глибоке теоретичне осмислення проблеми;
- потрактування і представлення категорійного апарату;
- визначення чинників, від яких залежить ефективність процесу формування соціокультурної компетентності у процесі позакласної роботи;
- привернення уваги до важливості досліджуваної проблеми;
- оновлення змістового наповнення позакласної роботи з української мови;
- обґрунтovanий добір принципів, методів і прийомів позакласної роботи, сприятливих для формування соціокультурної компетентності;
- розроблення критеріїв, показників і рівнів сформованості соціокультурної компетентності учнів 8–9 класів.

Достовірність здобутих у процесі експериментального дослідження результатів підтверджують ґрунтовне опрацювання теоретичного, методологічного і методичного матеріалу; документи, що засвідчують позитивні результати апробації авторської методики, довідки від установ і закладів.

Автореферат повністю відповідає змістові дисертаційної роботи.

Практичне значення здобутих результатів

Результати дослідження В.Ф. Александрової є внеском у розвиток української лінгводидактики, що полягає в розробленні, обґрунтуванні й упровадженні в практику навчання мови у середній загальноосвітній школі методики формування соціокультурної компетентності в учнів 8-9 класів у позакласній роботі з української мови. Науковий і практичний інтерес насамперед становлять пропозиції авторки щодо оновлення змістового компонента, визначення методів позакласної роботи з української мови.

Для учителів-словесників особливо цінними є матеріали додатків, а саме: сценарій проведення Дня української писемності та мови, методичні поради до проведення Дня української писемності та мови, тиждень української мови, сценарій літературно-музичної композиції тощо.

Дискусійні положення і зауваження

Рецензована дисертаційна робота за своїм змістом відповідає темі, реалізує мету й поставлені завдання, експериментально підтверджує сформульоване автором наукове припущення. Проте, як практично кожне дослідження, має дискусійні аспекти й недоліки:

1. Насамперед варто б подискутувати про структурні акценти дослідження. У назві дисертації на перших позиціях перебуває «соціокультурна компетентність», однак у самій роботі акценти зміщено на позакласну роботу. Зокрема, два підрозділи першого (теоретичного) розділу присвячено і ретроспективі, і засадам позакласної роботи, а не соціокультурній компетентності.

2. Текст дисертації перевантажено, потребує скорочення. Зменшити кількість сторінок, наприклад, можна, таким чином: вилучивши у підрозділі 1.2. («Сутнісні характеристики базових понять») зайву, на мій погляд, інформацію про розвивальне навчання, текст, зміст соціокультурної змістової лінії для учнів 8-9 класів; у п.1.3. («Зміст і організація експериментальної методики») – коментарі до загальнодидактичних принципів, відмовившись від орієнтування на специфічні принципи (навчання синтаксису у зв'язку з пунктуацією та інтонацією, морфологією, зв'язним мовленням).

3. Наголошууючи на коректності й дбайливому ставленні до категорійного поля дослідження, усе ж хочу привернути увагу до кількох нюансів: 1) пропонуючи загалом оптимальний (хоч і надто розлогий) варіант тлумачення терміна «соціокультурна компетентність», дослідниця обмежує

структурою його лише знаннєвим, діяльнісним і ціннісним компонентами, випускаючи важливий результативний компонент – поведінковий; 2) дискусійним вважаємо доречність виокремлення терміна «соціокультурна компетентність учнів 8-9 класів»; 3) так само суперечливим видається визначення складників компетентності «у лінгводидактичному аспекті», де переважають знання і вміння; не варто диференціювати психологічний і лінгводидактичний аспекти.

4. Висвітлюючи різні форми позакласної роботи, не варто переказувати їхню традиційну суть, доцільніше було б осучаснити їх, запропонувати нове бачення, нову структуру тощо.

5. Висловлюю також побажання щодо змістового оновлення позакласної роботи з української мови. Навряд чи будуть цікавими для учнів у форматі позакласної роботи такі теми, як виникнення писемності, діяльність Кирила й Мефодія та ін. історичні аспекти. На жаль, окремі пропоновані зразки завдань для мовного гуртка є прикметним відголоском традиційного підходу. Передусім це завдання на кшталт «Розкриваючи дужки, об'єднайте прості речення в складносурядні за допомогою сурядних сполучників, що виражають одночасність, послідовність, чергування явищ, протиставлення, зіставлення тощо», «Прочитайте текст. Поясніть причини відокремлення членів речення. Доберіть до тексту заголовок», а особливо – «Прочитайте і запишіть текст. Поставте пропущені розділові знаки». Робота значно б виграла, якби дослідниці вистачило рішучості відмовитися від вивищення знаннєвого компонента, посиливши натомість поведінковий, що виявляється у змодельованих конкретних ситуаціях.

На жаль, дисертація потребує ретельнішого мовностилістичного редактування.

Проте висловлені недоліки, зауваження і побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Валентини Федорівни Александрової «Формування соціокультурної компетентності учнів 8-9 класів у позакласній роботі з української мови» є актуальною самостійно виконаною і завершеною науково-дослідною роботою, що відзначається новими науково обґрунтованими результатами, спрямованими на розв’язання важливих

наукових завдань, і такими, що мають практичне значення для сучасної загальноосвітньої школи.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, науково-прикладні результати свідчать про належну теоретичну підготовку, володіння методами наукових досліджень, вміння розв'язувати наукові проблеми.

Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної роботи, її теоретичне і практичне значення, відповідність темі й паспорту спеціальності 13.00.02, а також пп. 9, 10, 12, 13 і 14 «Порядку присудження наукового ступеня і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, дають підставу для присудження Валентині Федорівні Александровій наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач відділу
навчання української мови
та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

Голуб Н.Б.

20 жовтня 2017 р.

